

HRVATSKA CRKVA POD FRANCUSKOM VLAŠĆU*

Vicko KAPITANOVIĆ, Makarska

Političke promjene koje su se zbile na hrvatskom području početkom XIX. st. unijele su promjene i zabune i u religiozni život stanovništva, a religiozna su shvaćanja, sa svoje strane, utjecala na političke nazore. Reforma Crkve koju je u Dalmaciji, nakon francuskog zauzimanja 1806, pokušao provesti generalni providur Vincenzo Dandolo i njegovo zanimanje za razvoj slobodnog zidarstva i jakobinizma te oduzimanje crkvene imovine, državna kontrola i miješanje države u posve vjerska pitanja prouzrokovali su nezadovoljstvo većine klera. To se nezadovoljstvo prelijevalo na vjernike, ozlojeđene vrijeđanjem vjerskih osjećaja, skupljanjem desetine i novačenjem, i stvaralo uznemirenost koja je tu i tamo prelazila u pobunu manjih razmjera. U sukobu između Francuske i snaga pete koalicije 1809. nezadovoljnici su se digli na pravi ustanak, kojem su se svećenici pridruživali kao idejni vođe pojedinih odreda. Kako je Francuska iz tog sukoba izašla kao pobjednica, proširila je svoju vlast na još neka područja i uredila od njih Ilirske pokrajine. Državnom ustrojstvu trebalo je, prema zamisli političkih moćnika, odgovarati i crkveno ustrojstvo, pa se čitava Ilirija trebala u crkvenom pogledu sastojati od 2 nadbiskupije i 6 biskupija. Prekosavski dio Zagrebačke biskupije dobio je odmah svog posebnog generalnog vikara, a pomišljalo se i zahtijevalo odvajanje tog dijela biskupije i pripajanje senjskoj biskupiji. Pomišljalo se također na preustrojstvo sjemeništa u kojima bi se odgajao kler odan novoj državi, na preustrojstvo župa i na stvaranje posebnog fonda od crkvenih dobara od kojeg bi zatim država plaćala župnike. Od 1812. dokinuti su u Ilirskim pokrajinama neki crkveni blagdani. No 1813. Napoleon se našao ponovno u ratu sa silama šeste koalicije, u kojem se kler u Ilirskim pokrajinama uglavnom našao na strani snaga koalicije i obilato pomagao ustanike, naročito u Dalmaciji, pružajući tako svojevrсни otpor pretjeranom uplitanju države u područje savjesti i pretvaranju Crkve u državni mehanizam.

* Obilježavajući veliku Francusku revoluciju, Filozofski fakultet u Zadru i Francuski Institut u Zagrebu organizirali su 3-6. studenog 1987. međunarodni kolokvij Ilirske pokrajine i slavenski svijet (Les Provinces Illyriennes et le monde slave). Autor ovih stranica održao je tada predavanje Fra Andrija Dorotić i ustanak 1809. u Dalmaciji. Predavanje je za objavljivanje u aktima kolokvija proširio i dao mu gornji naslov. Kako akti kolokvija nisu do danas objavljeni, autor nam je svoj tekst ustupio, bez izmjena, da ga objavimo u našem časopisu. Uredništvo

Napoleon je mirom u Campoformiu prepustio Dalmaciju Austriji, pa ipak je ona i dalje ostala u njegovim planovima. Francuski su agenti budno pratili razvoj političkih prilika na istočnoj obali Jadrana.¹ Poslije poraza kod Slavkova, Austrija je bila prisiljena predati Napoleonu nekadašnje mletačke zemlje na istočnoj obali Jadrana. Francusko zaposjednuće tih zemalja naizgled se odvijalo mirno,² ali je među narodom nezadovoljstvo bilo ogromno.

Francuska crkvena politika, skupljanje desetine i novačenje vojnika nakon okupacije posebno su razdražili stanovništvo u Dalmaciji.³ Crkvena im je politika bila od samoga početka pogrešna. U nedostatku vojarna, Francuzi su, odmah nakon svojeg dolaska, počeli smještati vojnike po različitim samostanima, a čak su i poneku crkvicu pretvorili u štalu za smještaj konja potrebnih za vojsku.

Reforma Crkve u Dalmaciji

Kad je poslije kratke privremene vojne vlade na čelo pokrajine došao opći providur Vincenzo Dandolo, odmah je zapazio utjecaj koji je imala Crkva u Dalmaciji, kako se vidi iz njegova izvještaja upućena Napoleonu koncem 1806. godine, u kojem je pisao:

»Mudar zakonodavac koji bi htio reformirati vladanje Morlaka (Vlaja) trebao bi sigurno započeti od vjere, da je učini dostojne štovanja u Dalmaciji, koliko zbog ugleda svetišta toliko zbog nauka i čudoređa svećenika. Narod pun praznovjerja trčao bi pohotno na glas biskupâ i župnikâ stazom čudoređa, a zatim i svih korisnih društvenih dužnosti.«⁴

¹ Zanimljiva su u tom pogledu dva dokumenta iz kojih navodim nekoliko rečenica: Archives Nationales Paris (unaprijed navodim ANP), AF III 78. Relations extérieures. – Extrait d'une dépêche du citoyen Constantin Stamaty agent de commerce de la République Française à Ancone. – Le 23 nivose an 7. [12. siječnja 1799]. – Le citoyen Stamaty est arrivé le 20 Nivose [9. siječnja] à Ancone où il attend ses deux collègues les citoyens Mangourit et Gaudin. Il s'occupe en les attendant à recueillir les renseignements qui viennent de la Dalmatie et des Isles. – *Ibid.* Relations extérieures, 2e division. Analyse d'une lettre de Constantin Stamaty. – Ancone 4 Pluviose an 7. (923. siječnja 1799). Toute communication avec la rive orientale du Golfe Adriatique est interrompues '...' Il se propose de diriger les vues de la commission avec Montenegro, d'après des renseignements qu'il a reçus, L'Évêque est tres mécontent et disposé à s'unir à nous avec ses compatriotes '...' Il serait d'avis de former dans ces contrées un corps fédératif, sous le nom de Ligue Ilyrienne. Elle comprendrait la Bosnie, Ragusa etc. Ce plan serait d'autans plus exécutable, que tous ces Corps de nation(s) sont homogènes parlant la même langue, ayant la même religion et les mêmes intérêts, hors la Bosnie qui est musulmane et qu'on pourrait reduire par la force.

² Usp. S. ANTOLJAK, *Comment la Dalmatie devint française*, Annales de L'Institut Français de Zagreb, 3 (1939) 50–56; S. ANTOLJAK, *La remise de la Dalmatie aux Français*, Annales de L'Institut français de Zagreb, 8 (1944) 55–70. Isti je rad izišao prerađen pod naslovom *Predaja Dalmacije Francuzima (1806)* u Radu JAZU, 288 (1952) 167–183.

³ Usp. V. KAPITANOVIĆ, *Nemiri u srednjoj Dalmaciji 1806–1809*, Kačić, 6 (1974) 71–89 i u toj raspravi navedenu literaturu.

⁴ F. LUZZATTO, *La politica ecclesiastica dell'ultimo Provveditore generale in Dalmazia (1806–1809)*, Archivio storico per la Dalmazia, 8 (1933), vol. 15, 115–116: Un saggio legislatore, il quale avesse voluto riformare i costumi de'Morlachi, avrebbe certamente tratto partito dalla religione col renderla veneranda in Dalmazia, tanto per la dottrina e morale de'sacerdoti quanto per lo splendore de'santuari. Un popolo peno di superstizioni saria (!) corso avidamente dietro alla voce de'vescovi e de'parocchi pel sentiero della morale, e quindi di tutte le utili pratiche sociali.

I Dandolo je zaista svojski nastojao u sklopu svojih reforma reformirati i Crkvu u Dalmaciji. Prije svega, pokušao je pridobiti naklonost visokog klera. Biskupi, iako s nepovjerenjem, odgovoriše s uljudnošću jednakim izrazima naklonosti, uputivši vjernicima pastoralne poslanice od kojih su neke čak bile tiskane i u vladinom službenom glasilu »Il regio dalmata – Kragliski Dalmatin«. Prekorio je vojne vlasti što su profanirale neke crkve, izjavivši da nisu smjele dirati u najuzvišenije i najsvetije stvari a da prije ne pogledaju na političke posljedice koje mogu prouzrokovati. Uspio je obnoviti crkvu sv. Mihovila u Zadru, koja je bila pretvorena u bolnicu.⁵ Ali odnosi između generalnog providura i klera, ako su za tren i bili iskreni, nisu mogli trajati dugo a da se ne otkrije njihovo pravo lice.

Neke su reforme Crkvi u Dalmaciji zaista bile potrebne. U jozefinističkom duhu prva je austrijska vlada pokušala provesti neke reforme koje nije uspjela izvesti. Dandolo je, čini se, bio odlučniji. Ali, izgleda da nije zapazio ono na čemu je zapeła austrijska reforma i ono što je prije njega zapazio francuski putopisac Jacques de Concina, koji je dvije godine prije toga prošao Dalmacijom i zapisao da bi svaki izravni ili nasilni pokušaj da se u Dalmaciji provedu reforme bio promašen.⁶

Reforme je trebalo provoditi polako. Ali Dandolo se našao između čekića i nakovnja. S jedne strane, Napoleon je tražio da se i u Dalmaciji provede u djelo konkordat koji je bio na snazi u Italiji. S druge su strane prilike u Dalmaciji zahtijevale krajnju opreznost u provođenju. Dandolo je izabrao srednji put. Nije objavio Napoleonov dekret kojim bi konkordat postao pravno vrijedećim i u Dalmaciji, već je priredio novi projekt crkvene reforme koji je trebao vrijediti u Dalmaciji.⁷

Nećemo se opširnije zadržavati na Dandolovoj reformi Crkve u Dalmaciji, o kojoj nadugo piše talijanski povjesničar Fabio Luzzato, na temelju Dandolova izvorna dopisivanja. Iznijet ćemo samo obrise te politike, da bismo lakše mogli shvatiti ponor i nepovjerenje koje je razdvajalo francusku vlast i Crkvu u Dalmaciji.

Uz nekoliko dobrih reforma Dandolov je projekt, kako je već dobro zapazio francuski povjesničar Paul Pisani, bio prozet čistim jozefinizmom. On je umišljao da može reformirati Crkvu u Dalmaciji jednostavnim potezom pera, ne računajući na prošlost i tradiciju.⁸

Nakon što je u prvoj godini svojega boravka u Dalmaciji proučio prilike Crkve, napravivši samo nekoliko sitnih reformi, i nakon što se ponadao da je pridobio simpatije nižeg klera, Dandolo je od 1807. počeo provoditi krupnije reforme. Ustanovio je tzv. inspektore za

⁵ Usp. P. PISANI, *La Dalmatie de 1797 à 1815. Épisode des conquêtes Napoléoniennes*, Paris, 1893, 227–230.

⁶ J. DE CONCINA, *Voyage dans la Dalmatie maritime en 1804*, Venise, 1831, 7–8. Concina u svojoj prvoj putopisnoj poslanici, datiranoj tobože 20. svibnja 1804. iz Zadra, piše: »Les anciennes habitudes des peuples, leurs usages, leurs préjugés dans tous les genres d'administration, soit administrative, ecclésiastique, politique ou économique, seraient en peu de temps réformés ou détruits par des sages loix '...'. J'ajouterai que toute tentative directe ou violente pour introduire, par la force, des réformes dans cette province, serait inutile«.

⁷ Usp. PISANI, *La Dalmatie*, 228–229; LUZZATTO, *La politica ecclesiastica*, 9 (1934), vol. 16, 344.

⁸ PISANI, *La Dalmatie*, 230–231.

bogoštovlje. Predložio je da se umanju broj biskupija. Postavio je kontrolu nad upravom crkvenih dobara. Planirao je reformirati škole za odgoj klera da bi tako odgojio prosvjetljeni kler koji bi, između ostalog, imao zadatak i da talijanizira Dalmaciju.⁹ Uspostavio je pravila za izbor župnika, prema kojima se izbor obavljao uz veliko uplitanje političke vlasti. Ni s redovnicima se nije bolje postupalo. Oblačenja i zavjetovanja bila su zabranjena bez posebnog dopuštenja političkih vlasti. Brojni su samostani oduzeti i dani na upotrebu vojsci. Župnici franjevci su, i u svom redovničkom životu, došli u ovisnost o biskupima, a stvoren je i plan da im se, malo pomalo, oduzmu sve župe i da se zamijene sa svjetovnim svećenstvom.

Ta »civilna konstitucija klera u Dalmaciji« pokazuje, prema riječima povjesničara Pisania, potpuno nepoznavanje kanonskog prava i jasno izraženu namjeru njezina autora da se od Crkve stvori običan kotač administrativnog aparata, neka vrsta žandarmerije odjevene u crno.

Učinak je te reforme bio da je Dandolo jasno očitovao svoje namjere koje je dotada skrivao. Kler je, otada, još više postao nepovjerljiv prema političkoj vlasti. Biskupi su se povukli od bilo kakve suradnje. Župnici koji su bili manje nadzirani počeli su javno izražavati svoje negodovanje. »Seljaci po porijeklu, po načinu odgoja i načinu života – kako kaže Pisani – oni će izvršiti na seljake apsolutni utjecaj, a taj će biti da stalno propovijedaju pobunu«. Franjevci, koji su se osjetili ugroženima ne samo zbog oduzimanja povlastica nego i zbog svojega opstanka, zbog zabrane oblačenja i zbog namjere da im se oduzmu župe, nisu mogli sakriti svoje nezadovoljstvo.¹⁰

Pogodovanje osnivanju slobodnozidarskih loža

Odmah od početka francuske uprave u hrvatskim krajevima počele su nicati i slobodnozidarske lože. Njihovu je širenju, nesumnjivo, pogodovao Napoleonov stav i zaštita. Već do 1804. njegov brat Josip bio je veliki meštar Grand Orienta u Parizu, a pastorak, talijanski potkralj, Eugen Beauharnais postao je velikim meštrom Grand Orienta d'Italie. Po uzoru na te dvije lože osnovana je 1806. u Zadru francusko-dalmatinska loža pod nazivom »Loge de Saint Jean de Jerusalem Franco-dalmate sous le titre distinctif Eugene-Napoleon à L'Orient de Zara« koja je brojila 31 osobu. O zadarskoj loži ovisila je šibenska loža koja je brojila 24 člana. U Splitu je također uspostavljena loža kojoj nije sačuvano ime, a brojila je 73 člana. O njoj je ovisila loža u Makarskoj. Najbrojnija je, čini se, bila loža »Prijatelji slobode« u Kotoru, a osnovane su lože i u Dubrovniku, Karlovcu i Rijeci. Većina članova bili su stranci, ali je bilo i domaćih osoba, nerijetko i svećenika. Tako su, prema austrijskim policijskim izvještajima, koji nisu uvijek sigurni jer se ne osnivaju na službenim spisima loža nego na vijestima koje je policija skupila od doušnika, slijedeći svećenici bili članovi loža: u Karlovcu gvardijan Krisostom Foga i dubovački župnik Nikola Handžić; u Šibeniku arhi-

⁹ Biblioteca Nazionale Marciana, Venezia, Ms. It. VI, 291 (= 5774). La Dalmazia ai 31 Decembre 1806, Opera economico politica umiliata a Sua Maestà l'Imperatore e Re dal Provveditor generale V. Dandolo, Zara, 31 Decembre 1806, Parte 4, § 2.: »I seminari dovrebbero insegnare tutto in lingua italiana e non, come ora si usa in alcuni, nella sola illirica lingua. Questa è più popolare e comune anche alla classe colta; ma gioverebbe per ogni riguardo il diffondere l'altra, non tanto perché è il linguaggio delle scienze e delle arti, quanto per cominciar ad italianizzare anche così la Dalmazia«.

¹⁰ PISANI, *La Dalmatie*, 232–234.

prezbiter Perora Semonić, kanonik Mischiato i exkanonik Tripun Rončević; u Splitu kanonik Dražić, u Makarskoj kanonik Grubišić; u Kotoru dubrovački svećenik Ignacije Ban, jedan od suosnivatelja, kanonik Anton Kajović, svećenik Ambroz Luceanić i arhidakon Vinko Maserović iz Perasta.

Iako takve vijesti valja shvatiti oprezno, jer su pojedini ljudi mogli biti označeni kao slobodni zidari zbog svojih općenitih životnih nazora, ili čak možda navedeni iz osvete, nije isključeno da je među svećenicima moglo biti i pravih članova loža. Pravilnici loža, npr. zadarske, isključivali su kao glavni cilj okupljanje društva zbog političkih i vjerskih pitanja i stavljali su u prvi plan međusobno gojenje morala i vrline.¹¹ Ipak je hrvatsko svećenstvo, općenito uzevši, zaziralo od takvih ustanova.

Nezadovoljstvo Crkve i otpor francuskoj vladavini

Svojim političkim potezima i zadiranjem u crkveno ustrojstvo, Dandolo je izgubio ugled kod klera i upravo se njegovoj pogrešnoj crkvenoj politici treba pripisati što je velik dio klera sudjelovao u pučkim pobunama, dapače stajao im na čelu. Pobune su izbijale, prije svega, protiv skupljanja desetine i protiv novačenja u vojsku, ali je i vjerski osjećaj igrao značajnu ulogu, kako dokazuje sudjelovanje klera u pobunama.

Prve su izbile već u travnju 1806, još prije nego je Dandolo prispio u Dalmaciju. Njihovo izbijanje nastavilo se u još žešćem obliku u drugoj polovici iste godine i početkom slijedeće 1807. Na čelu pobuna svugdje su se mogli vidjeti svećenici, kako je zapazio Pisani, a posebno redovnici nisu Francuzima mogli oprostiti zauzimanje njihovih samostana i oskvrnuće crkava.¹²

Kad su Francuzi u kolovozu 1806. uveli 6 konja u crkvu u Kaštel-Štafiliću i počeli zlostavljati don Miju Ivačića, za manje od sat vremena više od 500 osoba uhvatilo je oružje u ruke. Svi su vikali protiv Francuza, piše neki očevidac, optužujući ih da su bezbošci i zatirači vjere te da hoće pokupiti najljepši cvijet mladosti da bi ih žrtvovali na bojištima. Žene, svećenici i djeca, svi su izjavljivali, piše spomenuti očevidac, da će radije umrijeti nego se prepustiti Francuzima.¹³

Sam don Mijo Ivaka ili Ivačić dohvatio je pušku i bio optužen da je zajedno sa svojim nećakom ranio čak četiri Francuza.¹⁴ Među kažnjenicima koji su kažnjeni zbog pobune koja je izbila u Splitu našao se i preposit filipina don Mijo Bratučević.¹⁵ U poljičkoj pobuni, koja je ugušena u krvi, sudjelovalo je više svećenika, između kojih i jedan profesor iz sjemeništa u Priku kod Omiša.¹⁶ Fra Augustin Delić strijeljan je kao sudionik pobune protiv Francuza

¹¹ Usp. F. KIDRIČ, *Framasonske lože hrvatskih zemelj Napoleonove Ilirije v poročilih Dunajskega policijskega arhiva*, Rad JAZU, 206 (1915) 25–60.

¹² PISANI, *La Dalmatie*, 201.

¹³ Usp. T. ERBER, *Storia della Dalmazia del 1797 al 1814*, Zara, 1888, 43–44.

¹⁴ V. KAPITANOVIĆ, *Nemiri*, 76–78.

¹⁵ ERBER, *Storia*, II, 46.

koja je izbila u Makarskom primorju. Neki su fratri pobjegli, a drugi su izvedeni pred sud kao sumnjivi zbog sudjelovanja u toj pobuni.¹⁷

Nakon što su pobune bile redom ugušene, kler se malo smirio, ali nije prestao s otporom. Izbor kapitularnih vikara, kanonika Forlanija u Šibeniku i arhidakona Jurinovića u Ninu, koje francuska vlast nije dobro gledala, privlačila je čitavu godinu pažnju generalnog providura.¹⁸ Iako su 1808. neki biskupi položili zakletvu vjernosti francuskoj vlasti, već slijedeće godine su tu istu vlast izigrali.

Ni franjevci se, uzevši ih općenito, nisu predavali, iako su izvana promijenili svoj neprijateljski način ponašanja prema Francuzima kad je francuski general Marmont preuzeo protektorat nad Provincijom Presv. Otkupitelja koja se nalazila pred ukidanjem.

Čim se pružila povoljna prilika, kler je zajedno s ostalim stanovništvom ustajao da strese sa sebe dosta teški jaram francuskih nameta.¹⁹ U čitavom tom pokretu vodeću ulogu odigrao je fra Andrija Dorotić, nedvojbeno jedna od zanimljivijih osoba hrvatske političke povijesti.

Dorotić je, kad su došli Francuzi u Dalmaciju, bio provincijal Provincije Presv. Otkupitelja. Njegov starješinski talent nije bio dorastao njegovim ostalim sposobnostima, a zbog svoje nepopustljive čudi stekao je protivnike i u vlastitoj Provinciji.²⁰

Dandolo je odmah zapazio njegove sposobnosti i njegovo značenje, pa mu je ponudio da uređuje hrvatski dio Kraljskog Dalmatina. No, još više, Dandolo se morao sigurno ponadati da će najbolje preko provincijala utjecati i na ostale fratre koji su, kako sam kaže, imali izvanredan ugled među stanovništvom.²¹

¹⁶ Usp. *Il regio Dalmata – Kraglski Dalmatin*, 1807, br. 26 str. 205; ERBER, *Storia*, II, 87.

¹⁷ Usp. G. CVITANOVIĆ, *Die Franziskanerprovinz SS. Redemptoris und die französische Regierung in Dalmatien in den Jahren 1806–1813*, München, 1920, 30.

¹⁸ Politička je vlast u Dalmaciji držala, ne znamo s kolikom pravom, da je u otpor klera u Dalmaciji umiješana i Rimski kurija, kako se može vidjeti iz slijedećeg pisma rezidenta za Dalmaciju u Milanu Stratica generalnom providuru Dandolo 21. svibnja 1808. »Non sorprende che la Corte Pontificale abbia fatto indirettamente giungere ai vescovi di Dalmazia delle carte infernali. Il papa passa di sproposito in sproposito, e quando avrebbe dovuto cercar di assecondare il nostro sovrano nella grande impresa di pacificare e felicitare il mondo, una cieca passione lo invase, si mostrò ingrato all'imperatore, controoperò agli oggetti del bene generale, e procurò a sé del danno. Le sue armi sono però spuntate. La religione è ora impressa nei cuori e i pregiudizii non han più luogo. Domani al Circolo mi propongo di aggiungere sommessamente a S.A.I. anche il mio sentimento sul venefico arcidiacono di Nona, che io da molti anni soglio chiamar l'arcidiacono. Io disapprovai la blandizie con cui fu trattato – spero che si darà un esempio«. LUZZATTO, *La politica ecclesiastica*, 9 (1934), vol. 17, 93.

¹⁹ Usp. LUZZATTO, *La politica ecclesiastica*, 9 (1934), vol. 18, 547–548; 10 (1935), vol. 19, 164–167.

²⁰ Usp. V. KAPITANOVIĆ, *Un tentativo di riforma nella Provincia Franciscana del SS. Redentore in Dalmazia (1800–1806)*, Archivum Franciscanum Historicum, 73 (1980) 341–372.

²¹ O tome ugledu Dandolo je 1806. u svom godišnjem izvještaju pisao Napoleonu: »Così questi Frati non solamente influiscono come religiosi e come parrochi, in Dalmazia, ma in tutta la Turchia vicina pur anche per mezzo di una catena di conventi dello stesso Ordine. – Questi Padri o Frati mendicanti, fatti parrochi di tante parrocchie esercitano i più estesi poteri sulle coscienze dei Dalmati«. Biblioteca Nazionale Marciana, Venezia, Ms. It. VI. 291 (– 5774), La Dalmazia ai 31 Dicembre 1806, Parte IV, § 2.

Za uređivanje Kraljskog Dalmatina Dorotić je odredio fra Paška Jukića,²² ali s obzirom na crkvenu politiku u Dalmaciji, razilaženja Dandola i Dorotića bila su očita.

Oglasiše se i Dorotićevi protivnici sa svojim tužbama, od kojih je sigurno najviše djelovala optužba makarskog kanonika Pavlovića Lučića u kojoj je izrekao sumnju – uostalom istinitu – da su fratri protivnici Francuza, iako ne znamo koliko je istinita činjenica na kojoj je temeljio svoju sumnju, tj. da su neki fratri odvrćali stanovništvo da se ne pridruži Francuzima kad su ovi krenuli na Ruse u Boku kotorsku.²³

Generalni providur Dandolo postavi Dorotiću klopku ali, kako se lijepo izrazio Ostojić, lukavog providura nadmudri pametni fratar.²⁴ Izostavit ćemo Dorotićevo bježanje, taj pravi roman, i promotriti malo detaljnije održavanje provincijskog kapitula u Karinu, zgotovu koja odaje najtipičniji jozefinizam i ispreplitanje vjere i politike.

Karinski kapitul 1806. i istraga protiv fra Andrije Dorotića

Prva postaja u Dorotićevu bijegu bio je Karin. Odatle je uputio pozivnice kojima saziva kapitul u Zaostrogu.²⁵ Policijski aparat, koji je sav stavljen u pokret, toliko ga je prikliještio da nije mogao izvesti svoj naum. Umjesto njega, kapitul je sazvaio Dandolo, i to ne u Zaostrogu, do kojeg su se mogli zaletjeti Rusi iz Kotora, nego u Karinu, koji mu je bio bliži i pogodniji za kontrolu.²⁶

Odsutni kapitularci morali su priložiti liječničke potvrde da bi opravdali svoj izostanak. Dandolo je odredio ministra kulta Francesca de Rossija da vodi kapitul i dao mu za pomoćnike jednog tajnika i policijskog poručnika Rinaldija. Serdari Zemunika i Obrovca morali su na svaki De Rossijev mig priskočiti sa svojim pandurima da osiguraju red.²⁷

Jasno je kakvo je raspoloženje moralo vladati među kapitularcima koji su već prije čitali Dandolovo pismo u kojem se prijeti svim fratrima koji bi se oduprijeli zakonu da će nestati

²² Pisani se o Jukiću izražava nepovoljno označavajući ga kao neznalicu (*La Dalmatie*, 234). Međutim, kasnija su istraživanja dokazala neosnovanost takve tvrdnje. Jukić je bio dobar orguljaš, još neproučen skladatelj, dobar poznavatelj hrvatskog jezika i pučki pjesnik čije su neke pjesme preživjele u narodu do naših dana. O Jukiću usp. D. FABIANIČIĆ, *Storia dei Frati Minori dai primordi della loro istituzione in Dalmazia e Bossina II*, Zara, 1864, 293; J. BOŽITKOVIĆ, *Fra Paškal Jukić i njegove neobjavljene pjesme o knezu Ivanu Mirkoviću*, Građa za povijest književnosti Hrvatske, knj. 13, Zagreb, 1938, 75–90; G. BUJAS, *Kačićevi imitatori u Makarskom primorju do polovine 19. stoljeća* (Građa za povijest književnosti hrvatske, knj. 30), Zagreb, 1971, 109–120.

²³ Historijski arhiv Zadar (unaprijed HAZd), Spisi generalnog providurstva 1806. nasl. XVII, rubr. 23. Pavlović Dandolo, Makarska, 8. kolovoza 1806.

²⁴ M. OSTOJIĆ, *Fra Andrija Dorotić i njegova pjesma*, Split, 1895, 14.

²⁵ Arhiv Franjevačke provincije presv. Otkupitelja, Split.

²⁶ HAZd, Spisi generalnog providurstva 1806. nasl. XVII, rubr. 23, br. 4536; G. ALAČEVIĆ, *La Dalmatie de 1797 à 1815. Episode des conquêtes Napoléoniennes par l'abbé Paul Pisani*. (Recenzija), *Bullettino di archeologia e storia dalmata*, 28 (1905) 178.

²⁷ Usp. Dandoloovu odredbu od 8. prosinca 1806. HAZd, Spisi generalnog providurstva 1806. nasl. XVII, rubr. 23, bez broja.

s lica zemlje. Okruženi stotinom pandura serdara Jankovića »tute se pripadoše svi fratri, navlastito koji su prijatelji bili Dorotića« piše Josip Glunčević, koji je na tom kapitulu izabran za provincijala.²⁸

Kapitul je najbolje opisao De Rossi, kojeg je Dandolo odredio da mu predsjedava. Zbog toga ćemo, uz pokoji drugi dokument, uglavnom slijediti njegov izvještaj koji je uputio Dandolo.²⁹

Nakon dolaska u Karin, De Rossi se odmah pobrinuo, kako sam ističe, »da izbor padne na zaslužne osobe posebno na one koji uživaju povjerenje vlade«. Na prijedlog fra Šimuna Rebića, predložio je za predsjednika kapitula fra Paška Prgometa. Kapitularci su prihvatili. Nakon što je određen predsjednik, pristupilo se izboru članova koji su trebali zamijeniti odsutne izbornike da bi broj birača bio potpun.

Zatim je ministar bogoštovlja pozvao u svoju sobu jednog po jednog od onih koji su imali veći utjecaj na birače. »S energičnim i oštrim riječima istakao im je – kako sam kaže – potrebu i važnost da na važnija mjesta izaberu redovnike odane novoj vlasti kako bi zaslužili njezinu naklonost i tako izbrisali neugodne utiske koje je kod vlade izazvalo Dorotičevo provincijalstvo«. Uza sve to, uspjeh predizbora nije se De Rossiju činio zadovoljavajućim, jer su izabrani neki fratri koji mu nisu bili po volji. Zbog toga je iz petnih žila upro i upotrijebio svu svoju vještinu, a uspjeh je bio upravo čudesan.

Slijedećeg dana trebalo je birati gvardijane, samostanske vikare i meštre novaka. Izbor je otvorio De Rossi svojim političkim govorom, a prije izbora vijećalo se pojedinačno u njegovoj sobi. Ishod? Potpuno prema želji vlade, mislio je ministar bogoštovlja.

»Može se reći bez oklijevanja – pisao je Dandolo – da vlada ima u svim ovim javnim redovničkim dužnosnicima isto toliki broj apostola i branitelja svoje stvari, razasutih po čitavoj Dalmaciji, koja ovisi općarana i bez riječi o njihovim usnama kao o neprevarljivim proročistima i slijedi njihove savjete poput nerazborita stada privržena svome pastiru.«³⁰

Izgleda da Dandolo ipak nije potpuno prihvatio gledište svojega ministra što se tiče njegove tvrdnje, jer je 1807. tražio sve moguće načine kako bi umanjio utjecaj tih »apostola i branitelja«. Istinu će otkriti tek događaji 1809, kada će dobar dio franjevaca pristati uz Dorotića.

De Rossi je držao, a to mu je vjerojatno naložio Dandolo, da još treba raskrinkati i Dorotića. Koliko je to držao važnim, pokazuje i činjenica da mu nije bilo dovoljno da se protiv Dorotića provede istraga, nego je htio da o njegovim »zločinima« ostane trajna uspomena zabilježena u akte Provincije i franjevačkog reda. Zbog toga je zahtijevao da se izabere tajnik koji bi

²⁸ Usp. S. ZLATOVIĆ, *Franovci države presvet. Odkupitelja i hrvatski puk u Dalmaciji*, Zagreb, 1888, 359. Glunčevićevu izjavu koju navodi Zlatović nisam uspio pronaći u Glunčevićevim spisima koji su danas nepotpuni.

²⁹ HAZd, Spisi generalnog providurstva 1806, nasl. XVII, rubr. 23, bez br.

³⁰ Isto.

zabilježio saslušanje da ostane u aktima kapitula. Izbor je pao na fra Šimuna Rebića, jednog od Dorotičevih protivnika i optužitelja, i tako okrunio želje vlade.

Kad se tako sve uredilo, započela je istraga. De Rossi je bio istražitelj, Rebić zapisničar saslušanja, a predsjednik kapitula Prgomet i novi provincijal Glunčević s već spomenutim tajnikom Rebićem trebali su svojim potpisima potvrditi sve što bi se iznijelo protiv Dorotića. Kao svjedoci, saslušavana su dva Dorotičeva tajnika: Karlo Vladić, kojeg je Dorotić otpustio i njegov nasljednik fra Mijo Franković.

Suvišno je govoriti kako su se Dorotičevi nekadašnji tajnici osjećali u ovoj istrazi. Znali su dobro da novi provincijal nije Dorotičev prijatelj i da mu je Rebić žestoki protivnik. Vladić je znao da provincijal ni njega puno ne cijeni. Uostalom, to je bila istraga koja je i njih mogla lako povući u nevolju.

»I dvojica se tajnika prestrašise, klonuše duhom i istresoše sve«, piše De Rossi Dandolo. A što istresoše? Izvorni zapisnik koji se čuva u Zadru³¹ iznosi vrlo malo negativnog o Dorotiću. Da je on bio nazočan, možda bi i to mogao opravdati.

Iz Vladićevih odgovora doznajemo da je Dorotić održavao pismenu vezu s Bečom i da je nastojao produžiti provincijalstvo tvrdeći da je to potrebno da se održi dobar red u Provinciji te da je ošteti Provinciju za 24 cekina jer je zabilježio da ih je potrošio za kurire a oni su navodno taj posao obavljali besplatno.

Franković nije iznio gotovo ništa negativno protiv Dorotića. Dapače, na neki je način obezvrijedio i Vladićev iskaz, jer je na pitanje zna li za kakve Dorotičeve stvari, papire ili novac odgovorio da je vidio neki mali kovčeg s registrima (službenim spisima), 24 dalmatinskih cekina i druge spise i da se nalaze kod ex-kustoda fra Jeronima Balina u splitskom samostanu. Ipak je Franković držao potrebnim dodati da se ni on nije slagao s Dorotićem i da se na koncu s njim porječkao jer ga je Dorotić htio prisiliti da potpiše neki nedostojni spis. Toliko saznajemo iz zapisnika.

Prema Glunčeviću, Vladić je još rekao da je Dorotić bio nemiran i svadljiv i da je svugdje stvarao gužvu gdje je god boravio u Ferari, Rimu, Orvietu, Perugi, Veneciji, Šibeniku i po čitavoj Dalmaciji.

Ako ostanemo samo pri onome što kaže zapisnik, zaista nema puno optužaba koje bi teretile Dorotića i možemo se samo začuditi kako je De Rossi mogao pisati Dandolo: »Ovaj kolos sada leži na zemlji zdrobljen i obeščašćen«. Može biti da su Dorotičevi pristaše bili smeteni za vrijeme istrage, ali to nije bilo zato što su Dorotića vidjeli razotkrivena, već zbog toga što se nisu usudili reći nijednu riječ u njegovu obranu.

³¹ Isto. Prilog De Rossijevu izvještaju. Ovjereni prijepis zapisnika o kojemu fra Ivan Marković (*I paralipomeni*, Split, 1906, 25) tvrdi da se nalazi u samostanskom arhivu Sv. Lovre u Šibeniku zagubio se.

S druge strane, Franković se sigurno bojava izgubiti provincijalstvo u Albaniji za koje je već imao imenovanje iz Rima. No njegova izjava o prepirci s Dorotićem nije mu ništa koristila, jer je De Rossi bio uvjeren da mu je to imenovanje isposlovao upravo Dorotić »da bi pripremio u Turskoj državi sigurno utočište u slučaju kakvog vladina udara za kojeg je osjećao da će se prije ili kasnije na nj sručiti«. Zbog toga je De Rossi oduzeo Frankoviću imenovanje a Dandolo je predložio da mu ne dopusti *placet*, dapače da upozori pogranične vlasti da ne dopuste Frankoviću prijelaz preko granice, iako putnicu ima u redu.³²

Nakon što je izvršena istraga protiv Dorotića i poslovi koji su spadali na kapitul, kapitularci su odlučili da se Dandolo i generalu reda podastru izvještaji o Provinciji i o Dorotićevim pogreškama. U tom izvještaju, koji je dogotovljen 13. prosinca, a uz spomenutu dvojicu upućen još i svim samostanima, preporučuje se fratrima, uz redovničko obdržavanje pravila, najveća moguća vjernost Napoleonu i političkoj vlasti, ali se nije zaboravilo ni naglasiti da se izbjegava svaki doticaj s Dorotićem³³ protiv kojeg je nastavljena daljnja istraga.

Prigušeno nezadovoljstvo i sudjelovanje svećenstva u ustanku 1809.

Slično kao o karinskom kapitolu, koji čini možda najkarakterističniju epizodu uplitanja političke vlasti u crkvene prilike, moglo bi se pisati i o izborima kapitularnih vikara Forlanija u Šibeniku i arhidakona Jurinovića u Ninu, kojega je rezident za Dalmaciju u Milanu Stratico nazivao arhidavlom.³⁴

Sva ta zamršenost oko reformâ prouzrokovala je da se svećenstvo velikim dijelom priklanjalo nezadovoljnicima. Francuska politička vlast držala je čak da župnici, popovi glagoljaši u Poljicama i franjevci u Makarskom primorju, stoje na čelu pobune.³⁵ Kao jedan od poticatelja pobune spominjan je i Dorotić,³⁶ a kao zavjerenici bili su osumnjičeni čak i sinjski gvardijan fra Jerko Vuletić i župnik Visoke fra Mate Radanović. A i mnoštvo drugih fratara pritvoreno je i izvedeno na saslušanje. Među njima je bio i provincijal, inače francuski pristaša, fra Josip Marijan Glunčević.³⁷

³² Dandolo je prihvatio De Rossijev prijedlog i oduzeo Frankoviću rimsko imenovanje. U svojem pismu kojim provincijal Glunčević obavještava Dandola da je uručio Frankoviću Dandoloovu odredbu nadodaje: »Egli P. Francovich ha conosciuto l'errore in cui versava, ed ha abiurato ogni idea di adesione allo disdoloroso unire dell'esule Pad. Dorotich. L'occhio mio sarà sempre attento a tutte le mozioni non solo del Pad. Francovich ma bensì d'ogni altro individuo di questa Provincia; e se mai rimarcherà in essi qualche picciolo fomito alle passate cose, senza alcun riguardo rassegnèrò tutto alle paterne cure del E(minenza) V(ostra)«. HAZd, Spisi generalnog providurstva 1806. nasl. XVII, rubr. 23, br. 585.

³³ Jedan prijepis te okružnice čuva se u Biblioteci Male braće u Dubrovniku, rkp. 1665 (Kaznačićev broj 918) u spisu »Memorie riguardanti il P. Andrea Dorotich de' Minori Osservanti di S. Francesco della Provincia del SS. mo Redentore in Dalmazia«. Jedan je dio okružnice objavio G. ALAČEVIĆ, *La Dalmatie*, 28 (1905) 179–180.

³⁴ Usp. LUZZATTO, *La politica ecclesiastica*, 9 (1934), vol. 17, 93; v. također bilj. 18.

³⁵ LUZZATTO, *La politica ecclesiastica*, 9 (1934), vol. 17, 100.

³⁶ A. KUZMANIĆ, *Spomeni iz moga dnevnika*, Narodni list, 13 (1874), br. 5 i 6.

³⁷ Arhiv Franjevačke provincije Split, S/33, f. 16^f. G. CVITANOVIĆ, *Die Franziskanerprovinz SS. Redemptoris und die französische Regierung in Dalmatien in den Jahren 1806–1813*, München, 1920, 30.

Nakon što je Marmont uzeo protektorat nad franjevcima, videći u njima snagu preko koje bi mogao utjecati na narod, i nakon što su biskupi položili zakletvu vjernosti Napoleonu, stanje se malo smirilo. No, to smirenje je bilo zapravo samo plod prisile, i pobune će ponovno eksplodirati čim se ukaže pravi čas.³⁸

Zbog protektorata nad franjevcima pojačao se i sukob između maršala Marmonta i generalnog providura Dandola, koji je inače bio vidljiv već od početka. Stvar je izbila čak i u novine i o njoj je pisao ne samo *Kraljski Dalmatin* nego i *Giornale Italiano* u Milanu.³⁹ Sam je Marmont morao opravdati svoj korak pred Napoleonom⁴⁰ i u tom je uspio. Međutim, kad je 1809. ponovno izbio francuski rat s Austrijom, kler se u Hrvatskoj uglavnom našao na strani otpora Francuzima.

Razloga za takav stav kler je zaista imao dosta. Premda se položaj župnikâ svjetovnih svećenikâ nije osobito pogoršao za vrijeme Francuza, osim što su bili više kontrolirani, pogoršao se zato posebno položaj biskupâ i redovnikâ. Biskupima je ograničena vlast postavljanjem nadglednika za bogoštovlje (ispettori di culto), a govorilo se čak i o ukidanju nekih biskupija. Redovnici su općenito bili nezadovoljni, jer su im oduzeti mnogi samostani.

Istina je da su najbrojniji redovnici u Dalmaciji, franjevci, zahvaljujući Marmontovu zagovoru i zbog toga što ih se politička vlast najviše plašila,⁴¹ prošli bolje od ostalih ali su i oni imali razloge za nezadovoljstvo. Prijetnje o oduzimanju samostana već su se počele obistinjavati. Pritisak, zatvaranja i plan da im se oduzmu župe udaljili su potpuno franjevce od Francuza i oni su im postali najopasniji neprijatelji. To razjašnjava zašto su baš franjevci stajali na čelu protufrancuskog pokreta otpora.

³⁸ LUZZATTO, *La politica ecclesiastica*, 9 (1934) vol. 18, 547–548; 10 (1935), vol. 19, 164–167.

³⁹ *Giornale Italiano*, 1808 '27 Dicembre' n. 362, p. 454. »Notizie interne. – Regno d'Italia. – Milano 26 Dicembre. – Abbiamo con sorpresa letto nel num. 5° del foglio intitolato il Regio Dalmata un articolo nel quale supponsi che S.E. il sig. Duca di Ragusi, generale in capo dell'armata in Dalmazia, abbia accettato il titolo di Gran-Protettore dell'Ordine dei Minori osservanti di S. Francesco di quella provincia. Questa notizia è assolutamente falsa, e nulla vi può esser di vero fuorchè l'interessamento che l' E.S. ha preso per quel rispettabile Ordine il quale occupasi incessantemente del bene spirituale della Dalmazia, facendo presente al Governo le di lui istanze che sempre vennero accolte con tutto il favore. Il sig. Duca di Ragusi è certamente onorato della confidenza del suo Sovrano; ma egli sa più di tutti che non avrebbe potuto accettare un titolo qualunque senza l'aggradimento di S.M. l'Imperadore e Re, e che in niun modo poteva poi convenirgli quello di Gran Protettore dell'Ordine francescano, mentre il solo Governo può proteggere la Religione ed i suoi Ministri: e niuno fra tutti gli Eroi tanto efficacemente la protesse quato l'augusto nostro Sovrano il quale dopo essere stato il Restauratore ora ne è il principale ed il più potente sostegno. – Il Governo ha quindi ordinato che il sudetto articolo iserito nel Regio Dalmata sia da quel foglio istesso disdetto, e che venga punito il Redattore che si è fatto lecito d' inserirvelo.«

⁴⁰ ANP, AF IV 1713. Pismo je, uz vrlo male izmjene i pogrešan datum (u izvorniku stoji: Zara le 11 janvier 1857), objavljeno u *Mémoires du Maréchal Duc de Raguse*, Paris, 1857. Hrvatski prijevod usp. F. BARAS, *Maršal Marmont, Memoari*, Split, 1984, 127–129.

⁴¹ Govoreći o dokidanju franjevačkih samostana u Dalmaciji, generalni je providur Dandolo pisao 31. prosinca 1806. Napoleonu: »Tali sopressioni, o per meglio dire concentrazioni di uomini così accreditati, che giungono fino a ispirare devozione ai Turchi, non dovrebbero però farsi senza molti riguardi«. LUZZATTO, *La politica ecclesiastica*, 8 (1933), vol. 16, 395.

Neki su franjevci pristali na suradnju s Austrijom izvještavajući o događajima u Dalmaciji. Drugi su pobjegli na austrijsko područje i odatle održavali veze s Dalmacijom. Tako je već 1807, zbog nepoznatih razloga pobjegao iz visovačkog samostana subdakon fra Šimun Ivanković i pošao na austrijsko područje, gdje je zaređen za svećenika, nakon čega je dobio mjesto kapelana u Lovincu u Lici.⁴² Vjerojatno su na njegov nagovor i druga dvojica fratara iz Knina te fra Stjepan Lerotić koji se 1808. vratio sa studija iz Italije, zatražili od uprave Provincije dopuštenje da mogu prijeći u Liku da bi tu dobili mjesto kapelana ili župnika.⁴³

Izbjegli franjevac Dorotić, koji je u Napoleonu vidio najvećeg neprijatelja Crkve koji progoni papu i izvrgava ruglu vjeru, nastojao je također pridobiti u Dalmaciji svoje prijatelje da porade protiv Francuza. Tako je za se pridobio makarskog gvardijana fra Andela Kačića Miočića i njegova brata Serafina koji je u to vrijeme bio francuski vojni kapelan Istarskog bataljuna, a koji će zbog te suradnje doživjeti mnoge neugode i zarobljeništvo.⁴⁴

Nezadovoljstvo u Dalmaciji raslo je iz dana u dan sve više. Narod je samo gledao »čas da se oslobodi francuskog jarma«.⁴⁵ Austrijanci su nastojali iskoristiti to nezadovoljstvo, pa su njihovi agenti sada još više kružili po Dalmaciji i podjarivali narod protiv Francuza. Ali, narod zapravo i nije trebalo pridobivati. Narod je bio nezadovoljan.

⁴² Usp. Arhiv Franjevačke provincije Split, S/33, f. 13^r, 30^v, 50^{r-v}, 55^r, 155^v. Šimun Ivanković potječe iz Rodaljice nedaleko od Obrovca. Učio je školu u franjevačkom samostanu u Karinu. Zatim je prešao najvjerojatnije u Liku ili negdje u Hrvatsku (»stati ugarici«) da bi se zaređio za svećenika. Kad nije uspio, vratio se ponovno u Dalmaciju. Poslije francuskog zauzimanja Dalmacije pobjegao je ponovno u obližnju Liku, ubrzo je zaređen za svećenika i postao kapelan u Lovincu.

⁴³ Arhiv Franjevačke provincije Split, S/33, 45^r-48^v.

⁴⁴ Usp. Allgemeines Verwaltungsarchiv, Wien (Beč), Polizeihofstelle, n. 625 ex 1810; Arhiv Franjevačkog samostana Makarska, kutija 24, spisi fra Serafina Kačića Miočića. Miočić je bio vojni kapelan Dalmatinskog pomorskog puka (Reggimento dalmata di marina) od prvog dana njezina osnutka, 1 lipnja 1799. Poslije dolaska Francuza na vlast ostao je u vojnoj službi i dobio mjesto vojnog kapelana Istarskog kraljevskog bataljuna (Bataglione Reale d'Istria). Dok je razmišljao kako umaknuti iz vojne službe, naveo ga je Dorotić 1808. na suradnju s Austrijom. Za vrijeme deset mjeseci koliko je boravio u Koprnu izvještavao je Miočić upravitelja austrijske policije u Trstu baruna Benedikta Sardagnu o svim francuskim pokretima protiv Austrije. Izvještaje je pisao u dva primjerka, jer je prema Sardagninoj izjavi jedan trebao, tobože, biti upućen caru Franji a drugi nadvojvodi Ivanu. Iz Kopra se Miočić 10. ožujka 1809. premjestio u Montechiari, a odatle 15. travnja u Tirol gdje je upao u austrijsko zarobljeništvo u kojem je ostao do 2. svibnja u Roveretu. Kad se austrijska vojska povukla pred Francuzima, bio je oslobođen iz zatvora i vratio se ponovno u svoj nekadašnji bataljun. Međutim, u Padovi su Francuzi zarobili grofa Goëssa i u njegovoj prtljazi otkrili brojnu korespondenciju. Jesu li u toj korespondenciji bila i Miošićeva pisma upućena nadvojvodi Ivanu i Dorotićeva pisma, teško je reći, iako to Miošić tvrdi u jednom pismu vojnom komandantu u Hrvatskoj barunu Hilleru. Svakako, ministarstvo unutrašnjih poslova izdalo je nalog generalu Rusci u čijoj se diviziji Miošić nalazio da ga uhiti i otpremi u Milano. Više od mjesec dana proboravio je Miošić u zatvoru u Klagenfurtu, gdje mu je mjesni župnik dostavljao potrebnu hranu. Na putu iz Klagenfurta u Milano uspio je kod Conegliana s još sedmoricom zatvorenika raskinuti lance i pobjeći. Poslije dugog lutanja, stigao je ponovno u Tirol i postao kapelan bersajjera. Kad su u studenom Francuzi napali Tirol, Miošić je pobjegao s nekim Tirolcem i držeći se uvijek gorskih putova i sporednih staza, preko Kranjske i Koruške nakon mjesec dana putovanja stigao u Varaždin. Pokušao je odmah dobiti mjesto vojnog kapelana za Hrvate ili neku kapelaniju u Bosni, ali nije uspijevaao, pa je duže vremena provodio teški izbjeglički život.

⁴⁵ Usp. Allgemeines Verwaltungsarchiv, Wien (Beč), Polizeihofstelle, n. 54/a ex 1809. Nezadovoljstvu je dosta pridonijelo i pljačkanje crkvenog zlata i srebra koje su Francuzi proveli zbog nestašice novca.

Dalmatinski su vojnici u velikom broju bježali iz francuske vojske. U 1808. pobjeglo je više od 500 vojnika prema službenim francuskim dokumentima.⁴⁶ Mnogi su od njih bježali u austrijsku vojsku. Tako je npr. župnik don Vinko Čubelić skupio u Lici oko 150 dobrovoljaca iz Dalmacije.⁴⁷ Svećenici i glavari selâ do Imotskog, Omiša, Makarske i iz Poljica obavijestili su tog istog župnika, preko njegova brata, da su »složno i jedno pripravnici na Francuza udariti i Dalmaciju od takvog oprostiti«.⁴⁸ Promina i Knin bila su dva važna uporišta preko kojih su Austrijanci imali veze s Dalmacijom, jer su njihovi župnici fra Nikola Vučić i fra Grgo Fontana naginjali više prema Austriji nego prema Francuskoj.

U takvom je raspoloženju Dalmacija dočekala početak rata 1809. Prema austrijskom planu, austrijski, odnosno hrvatski vojnici su uz pomoć ustanika u Dalmaciji morali zadržati Marmonta u Dalmaciji i prepriječiti mu put prema Austriji. Iz jednog pisma grofa Goëssa nadvojvodi Ivanu znamo da su za podizanje ustanka u Dalmaciji bili određeni Dorotić, kolonel (pukovnik) Franjo Danese, pomorski kapetan Ante Kalinić i major Dabović.⁴⁹ Izgleda, dapače, da je Dorotić, preko svojega velikog prijatelja apostolskog vikara u Bosni biskupa fra Augustina Miletića, trebao dignuti ustanak katoličkog stanovništva i u Bosni. Međutim, prvi pokušaj ustanka nije uspio i Marmont se ne samo uspio probiti prema Austriji, već je zarobio više od trista vojnika s njihovim generalom Stojčevićem.⁵⁰

Nakon tog neuspjelog pokušaja, Austrijanci su stvorili drugi plan podizanja ustanka u Dalmaciji, čiji je autor, čini se, bio fra Andrija Dorotić, kako možemo zaključiti iz dnevnika banskog zamjenika zagrebačkog biskupa Vrhovca.⁵¹ Razrađen s banom Gyulayem i kasnije na sastanku s bankim namjesnikom Vrhovcem i komandantom vojske za Dalmaciju barunom Petrom Kneževićem,⁵² taj je plan vjerojatno poslužio kao osnovica svih kasnijih ustaničkih pothvata u Dalmaciji.

Hrvatskim vojnicima u austrijskoj službi koji su nadirali iz Like pridruživali su se odreda dobrovoljci. Za biskupe nije više bilo problema savjesti zbog položene zakletve vjernosti

⁴⁶ Biblioteca Nazionale Marciana, Venezia, Ms. It. VI 293 (= 5776), p 177. Slijedeće godine broj bjegunaca se umnogostručio.

⁴⁷ ERBER, *Storia*, III, 5.

⁴⁸ Kriegsarchiv, Wien (Beč), Feldakten 824, II, 5.

⁴⁹ Kriegsarchiv, Wien (Beč), Feldakten, 824, III, ad 21c.

⁵⁰ Usp. o tome bogatu literaturu: BARAS, *Marsal Marmont, Memoari*, 111–118; ERBER, *Storia*, III, 25–41; PISANI, *La Dalmatie*, 313–318; F. VANIČEK, *Spezialgeschichte der Militärgrenze IV*; Wien, 1875, 123–135; I. H. SCHWICKER, *Geschichte der Militärgrenze*, Wien und Teschen 1883, 289–295; G. CATTALINICH, *Memorie degli avvenimenti successi in Dalmazia dopo la caduta della Republica Veneta con un saggio sull' amministrazione pubblica veneta e del Regno d'Italia*, Split, 1841, 153–172. J. B. SCHELS, *Der Feldzug 1809 in Dalmazien*, Oesterreichische militärische Zeitschrift, III (1837) 290–324; E. WOINOVICH, *Kämpfe in der Lika, in Kroatien u. Dalmatien 1809*, Wien, 1906. [Autorizirani hrvatski prijevod Mavra Špicera] *Bojevi u Lici, u ostaloj Hrvatskoj i Dalmaciji god. 1809*, Zagreb, 1907; E. WOINOVICH, *Die Kämpfe der Grenzer in der Lika 1809*, 'Sonderabdruck Die Kultur, 1909, 41–53', Wien, 1909.

⁵¹ M. VRHOVAC, *Dnevnik I*, Zagreb, 1987, 422. »Eximius Dorotich [u izvorniku: Dobretich (!)] planum communicavit, quomodo Dalmatia occupari possit«. U kritičkom izdanju izdavači ne upozoravaju na pogrešan oblik Dorotićeva prezimena u izvorniku.

⁵² Usp. Nadbiskupski arhiv Zagreb, Acta locumtenetiae banalis, VII, 572; VRHOVAC, *Dnevnik*, 424, 425.

Napoleonu, jer je on bio izopćen iz Crkve zbog zauzimanja Crkvene države. To izopćenje je sigurno još više djelovalo na crkvene krugove da istupe protiv »bezbožnog« cara i Francuza. Upravo u tome i možemo, barem donekle, naći objašnjenje zašto su se mnogi svećenici, posebno franjevci, pridružili ustanicima, dapače stali im na čelo.

Osim već više puta spominjanog Dorotića, o kojemu su se po Dalmaciji pričale legende, i fra Šimuna Ivankovića⁵³ koji je stupao na čelu svojih Kotaraca, pokretu su se pridružili splitski gvardijan fra Ivan Milošević zvani Arnaut koji je održavao veze između engleske mornarice i ustanika,⁵⁴ sinjski gvardijan fra Ivan Živanović, fra Petar Kunac koji je imenovan kapetanom ustanika u Sinjskoj krajini i još neki drugi fratri čije je sudjelovanje u ustanku bilo manje značajno.⁵⁵

U podizanju ustanka na Hvaru sudjelovali su, posebno na Dorotićev nagovor, otac i sin Jure i Šimun Vranjican.⁵⁶ No, najjači je utjecaj Dorotić izvršio u Sinjskoj i Imotskoj krajini. Više od 4 000 ustanika diglo se na noge da protjera Francuze između Cetine i Neretve, koji su se uglavnom bili povukli u Norinsku kulu.⁵⁷

Upravo u tom pohodu ustanike je zatekao glas o miru koji je sklopljen 14. listopada 1809. u Schönbrunn, a prema kojem je Francuzima ostala ne samo Dalmacija već su dobili i druge hrvatske krajeve do Save. Trebalo je sada smiriti pobunjenike i nagovoriti ih da se vrate svojim kućama, što nije bio nimalo lagan posao, jer je strah od posljedica bio velik.

Kako je najviše ustanika bilo upravo s područja koje su pastorizirali franjevci, morali su upravo oni nastojati što više smanjiti posljedice. Zbog toga je i Dorotić pisao svojim prijateljima da nastoje uvjeriti stanovništvo da se razide svojim kućama.

Jasno je da su za smirivanje sada bili najpodesniji ljudi koji se nisu zamjerali Francuzima. Na prvom mjestu tu valja spomenuti Marmontova prijatelja fra Josipa Glunčevića koji je kao provincijal uputio tri okružnice da bi smirio narod, a i sam je obilazio župe po Sinjskoj i Imotskoj krajini. U Zaostrogu, dokle su dospjeli pobunjenici na svojem putu prema Neretvi, pokušali su ih zaustaviti svojim savjetima fra Frano Kačić i fra Martin Despot.⁵⁸

⁵³ Ivanković je odigrao važnu, premda nedovoljno osvjetljenu, ulogu u ustancima 1809. i 1813. u Dalmaciji. Usp. Nadbiskupski arhiv Zagreb, Acta locumtenetiae regiae banalis, vol. 3, n. 315, 373; vol. 4, n. 405; Kriegsarchiv Wien (Beč), Feldakten, Fasz. 824, II, 6; IV, 33–34; XIII, 47; Fasz. 931, X, 1; A. IVIĆ, *Spisi bečkih arhiva o prvom srpskom ustanku V* (Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, II. odeljenje, knj. 14), Subotica 1939, 105–106, 350–351, 861–863, 936; S. ANTOLJAK, *Les renseignements autrichiens sur la Dalmatie française en 1806–1808*, Annales de l'Institut français de Zagreb, 4 (1940), 185, 188, 192–195, 197–198.

⁵⁴ Usp. HAZd, Generalni komesarijat »Alta polizia« 1809–1810, svež. I, omot I, br. 6. f. 19; br. 7, f. 44; br. 11, f. 174, 207, 233, 338; Kriegsarchiv Wien (Beč), Feldakten 1813, Fasz. 931, XII, 48; Archives Nationales Paris, F⁷ 6553; ZLATOVIĆ, *Franovci*, 385–386; ERBER, *Storia*, III, 47–48; CVITANOVIĆ, *Die Franziskanerprovinz*, 48.

⁵⁵ Allgemeines Verwaltungsarchiv Wien (Beč), Polizeihofstelle, n. 625 ex 1810.

⁵⁶ Allgemeines Verwaltungsarchiv Wien, Polizeihofstelle, n. 623 ex 1810.

⁵⁷ Allgemeines Verwaltungsarchiv Wien, Polizeihofstelle, n. 625 ex 1810; HAZd, Generalni komesarijat »Alta polizia«. 1809–1810, svež. I, omot I, br. 6, 7, 11; KAPITANOVIĆ, *Nemiri*, 86–88.

Dapače, i fratiri koji su prije pomagali ustanike nastoje ih sada odvratiti od njihovih borbi i spriječiti posljedice kojima su Francuzi prijetili. Tako fra Anđelo Kačić šalje, preko utjecajnog fra Ivana Radonića, provincijalovu okružnicu u kojoj se govori o sklopljenom miru, zapovjedniku ustanika Martinu Pavloviću Žažabcu, moleći ga da ustanici ne idu u Neretvu da bi tako izbjegli veće zlo.

I sam je Radonić, čim je dočuo vijesti o miru, odmah poslao nekog čovjeka generalu Kneževiću da bi od njega saznao točnije vijesti. Zaokupljen mislima za sudbinu svojih sunarodnjaka, pisao je Žažabcu: »Samo ti ne idi naprid za neuvridit (Francuze) i većma neuzbudit svrhu naše otadžbine«. U istom je pravcu već otprije djelovao i fra Šimun Rebić, kojeg će za smirivanje pobunjenika francuska vlast nagraditi srebrnom medaljom za zasluge. Nakon tih vijesti, ustanici su se ubrzo raspršili i odustali od svojega pothvata.⁵⁹ Vođe su uglavnom pobjegle preko granice u Bosnu ili na englesko brodolje. Tek su neki od njih uhićeni.

Nakon što je u Dalmaciji ponovno uspostavljena francuska vlast, sastavljen je ratni sud koji je trebao ispitati pobunjenike i kazniti one koji su bili više krivi. Da se htjelo kazniti sve krivce, trebalo bi izvesti čitavo stanovništvo pred sud, kaže francuski povjesničar Pisani. Zbog toga je maršal Marmont 10. studenoga 1809. objavio pomilovanje sudionicima koji u pobuni nisu imali vodeće uloge.

Posebna komisija ispitivala je po Dalmaciji i sastavila listu okrivljenih. A nakon toga je poseban vojni sud sudio okrivljenicima u biskupskoj palači u Šibeniku od 22. veljače do 1. ožujka 1810.

Na popisu okrivljenih bilo je i petnaestak svećenika, optuženih da su surađivali s neprijateljem i da su izazivali pokolj francuskih službenika i osoba odanih režimu. Navodim nekoliko primjera: župnik u Splitu Macanović optužen je da je otvoreno s oltara pozivao na pobunu. Fra Frano Remetin, župnik Kaštel Staroga, strijeljan je jer je navodno predvodio svoje župljane protiv francuske vojske, koja je bila ušančena u Solinu i uništio je. Gvardijan franjevačkog samostana na Dobrome u Splitu fra Ivan Milošević, zvani Arnaut, bio je optužen da je križem u ruci zaklinjao pobunjenike kojima je, prema optužnici, bio na čelu, da poubijaju Francuze i njihove prijatelje. Slično je optužen i prepozit filipina Mijo Bratučević da je javno nagovarao austrijske oficire da poubijaju francuske pristaše. Gvardijanu sinjskog samostana pripisivalo se da je organizirao pobunu u Sinjskoj krajini itd.

Fra Andrija Dorotić bio je optužen da se u rujnu sastao s Austrijancima i s vođama pobunjenika Martinom Pavlovićem Žažabcem i Filipom Zubanom kako bi stvorili plan pobune preko Cetine, da je boravio u austrijskom vojnom štabu i da je bio »prvi vođa i pokretač ustanka u cijeloj Dalmaciji, da ga je planirao s austrijskim generalom Kneževićem i da je povjerio njegovo izvođenje Zubanu, Barcilu, Žažabcu i drugim vođama razbojnika«.

⁵⁸ Usp. Arhiv Franjevačke provincije Split, S/33, f. 120^v–122^r; HAZd, Generalni komesarijat »Alta polizia« 1809–1810, svež. I, omot I, br. 7 i 11, prilog 32; KAPITANOVIĆ, *Nemiri*, 88, b. 86.

⁵⁹ HAZd, Generalni komesarijat »Alta polizia« 1809–1810, svež. I, omot I, br. 11.

Članovi istražne komisije potvrdili su optužbe i nekolicinu optuženih osudili na smrt. Među njima se nalazio i fra Andrija Dorotić. Grad Skradin u kojem je među prvima izbila pobuna, i gdje je fra Andrija Dorotić, prema francuskim izvorima, bio imenovan općim vojnim povjerenikom, trebao je, prema presudi biti razrušen do temelja.⁶⁰ Marmont je osudu kasnije zamijenio novčanom kaznom od 100 000 franaka, koja je u samo tri dana isplaćena.

Većina osuđenika na smrt izbjegla je osudu bijegom na ruske i engleske brodove ili bijegom u Bosnu i Hrvatsku. Ostali su osuđenici pomilovani prigodom Napoleonove svadbe s Marijom Lujzom.⁶¹ Izbjeglice su se uglavnom skupile u Hrvatskoj ili u Beču, čekajući dan svojega povratka u domovinu. U ratu između Francuske i sila šeste koalicije 1813. oni će ponovno odigrati važnu ulogu u ustanku u Dalmaciji.

Hrvatska Crkva u sustavu Ilirskih pokrajina

Mirom u Schönbrunnu (14. listopada 1809) morao je car Franjo, kao što je već spomenuto, predati Napoleonu ne samo Dalmaciju nego i ostale dijelove Hrvatske s desne obale Save te Kranjsku i jedan dio Koruške. Od tih krajeva stvorio je Napoleon posebnu oblast Francuskog Carstva pod nazivom Ilirske pokrajine, ili kraće Ilirija, s glavnim gradom Ljubljanom. Upravu Ilirskih provincija predao je maršalu Marmontu kojeg je u međuvremenu odlikovao naslovom vojvode od Dubrovnika (le duc de Raguse). On će upravljati Ilirskim pokrajinama do veljače 1811. kad ga je zamijenio kao guverner jedan od tada poznatijih ljudi u Francuskom Carstvu Bertrand.

Svojim Dekretom o ustrojstvu Ilirije (Dekret sur l'organisation de l'Illyrie) Napoleon je 15. travnja 1811. razdijelio zemlju u sedam pokrajina, šest civilnih i jednu vojnu: Kranjsku, Korušku, Istru (s glavnim gradom Trstom), Civilnu Hrvatsku, Vojnu Hrvatsku, Dalmaciju i Dubrovačku pokrajinu.

S obzirom na crkvenu upravu, osim biskupija u Dalmaciji, Ilirskim su pokrajinama pripale još i biskupije u Senju, Ljubljani, Trstu, Klagenfurtu i jedan dio Zagrebačke biskupije. Zagrebački biskup Vrhovac delegirao je svoje biskupske ovlasti na području koje je pripalo Francuskoj, podarhidakonu Josipu Prevendaru. Francuzi nisu držali potrebitim da zaplijene biskupu i kaptolu prihode s desne strane Save i tako je zagrebačka biskupija i nadalje mogla na tom području vršiti svoja prava.⁶²

Da bi pridobila za se kler, koji je imao utjecaj na narod, država je počela plaćati župnike. Međutim, novac koji je država davala župnicima trebao je doći od crkvenih prihoda. A crkve su, prema mišljenju francuske financijske uprave, bile dovoljno providene dobrima, samo su ta dobra bila slabo raspoređena.

⁶⁰ Presudu je gotovo u potpunosti objavio ERBER, *Storia*, III, 72–79.

⁶¹ ERBER, *Storia*, III, 79–80; PISANI, *La Dalmatie*, 328–329.

⁶² Archives Nationales Paris (ANZ), AF IV 1713, dossier 5; VRHOVAC, *Dnevnik*, 509; S. ANTOLJAK, *Katoličke župe u francuskoj Hrvatskoj godine 1811*, Croatia sacra, 17–18 (1939), 104–120.

Trebalo je, prema tome, provesti reformu Crkve u svim Ilirskim pokrajinama. Broj biskupija je trebao biti smanjen, da bi se tako biskupima povećao dohodak. Prema jednom kasnijem prijedlogu generalnog intendanta Ilirskih pokrajina Chabrola iz 1813, crkvene područne jedinice trebale su se poklapati s civilnima. Prema toj bi zamisli čitava Ilirija obuhvaćala 2 nadbiskupije i 6 biskupija.⁶³

Ministar financija u Parizu predložio je Napoleonu da se posebno treba povećati dohodak pravoslavnom episkopu u Hrvatskoj, jer je njegov utjecaj na narod velik. Time bi Pravoslavna crkva koja je već dobila episkopa u Dalmaciji i vikara u Boki kotorskoj, bila ne samo bolje organizirana nego, što za Francuze nije sigurno bilo bez značenja, manje usmjerena na pomoć izvan države. Pomišljalo se i na uređenje sjemeništa. Jasno da je i tu postojala određena namjera, a ta je da se stvori kler odan državi. Sve je to, međutim, zahtijevalo, kako su vidjeli i sami Francuzi, dosta vremena.⁶⁴ Najvažniji plan u okviru crkvenog preustrojstva koji je stavljen pred oči Napoleonu bio je pripajanje ilirskim biskupijama dijelova biskupija čija su sjedišta ostala na austrijskom političkom području, kao Zagreb i Klagenfurt. Na taj korak Francuze je, prije svega, tjerao strah od nepoželjnog utjecaja koji bi na župnike mogli provoditi biskupi stranci, pa se tog utjecaja trebalo osloboditi. Činilo im se da posebna opasnost tog nepoželjnog utjecaja prijeti u Hrvatskoj zbog toga što su katolici triju hrvatskih regimenta pripadali zagrebačkoj biskupiji, a i zbog toga što su župnici koji su tamo postavljeni odgajani u austrijskim sjemeništima.

S organizacijom nižeg klera, u novodobivenim pokrajinama, Francuzi su bili zadovoljni i držali su da se teško može postići nešto bolje od onoga što je organizirao Josip II. Istina, oni su vidjeli da bi u nekim mjestima trebalo postaviti još svećenika, ali im je bio problem što bi veći broj svećenika bilo teško kontrolirati. Uostalom, tu su se svećenici, izgleda, manje uplitali u političke prilike nego u Dalmaciji, pa se njihovo vladanje čak činilo dostojnim pohvale.

Vjerojatno su propisi Josipa II. dosta utjecali na kulturnu izgradnju svećenstva u austrijskim pokrajinama i možda su zbog toga svećenici u gornjohrvatskim krajevima bili na višoj kulturnoj razini od svećenika u Dalmaciji ali, što se tiče sudova u francuskim izvještajima, treba svakako imati na umu da su francuski izvjestitelji više gledali svećenstvo kroz prizmu koliko koristi državi, nego koliko služi za izgradnju vjere, kao što su, uostalom, gledali i svi politički izvjestitelji tijekom povijesti. Redovnici su samo u Dalmaciji imali veliko značenje, jer su bili brojčani i omiljeni u narodu, dok u ostalim pokrajinama, zbog svoje malobrojnosti, nisu mogli ni imati većeg značenja.

Trebalo je, dakle, da Napoleon svojim dekretom riješi najvažnije pitanje, tj. da prisili biskupe s područja Ilirije da prihvate upravu nad područjima biskupija koje je Austrija ustupila Francuzima, a čija su sjedišta ostala izvan Ilirije, i to bi predstavljalo rješenje najvažnijeg problema Crkve u Ilirskim pokrajinama.⁶⁵

⁶³ ANZ, F^{1E} 61, dossier 6.

⁶⁴ ANZ, AF IV 1713, dossier 5.

⁶⁵ ANZ, F^{1E} 61, dossier 2.

Ipak se provođenje plana o reformi odugovlačilo. Tek su 1811. Francuzi konačno odredili prenijeti duhovnu vlast za područje zagrebačke nadbiskupije s desne obale Save na senjskog biskupa Ježića. Ježić je, prema izvještaju generalnog guvernera Berthrand, bio sposoban čovjek, ali je bio lakom na novac za svoj kler. On je pristao da će sjediniti sa svojom biskupijom dio zagrebačke biskupije, pod uvjetom da to papa potvrdi bulom.⁶⁶

Slijedeće godine, 6. svibnja, Ježić je o tome pisao biskupu Vrhovcu. Vrhovcu je bilo teško da kao biskup prihvati takvo rješenje. Naročito se opirao da bi se predavanje tog dijela biskupije izvršilo bez papina odobrenja. Držao je, naime, da ga nitko osim pape ne može riješiti brige za biskupiju. S druge strane, predavanje dijela biskupije senjskom biskupu značilo je odreći se i prihoda iz tog dijela biskupije od kojeg je kaptol imao prilične dohotke, a od nadarbina se jednim dijelom uzdržavalo i sjemenište.

Ipak se Vrhovac, shvativši dobro situaciju u kojoj se nalazio, nije naoko protivio da senjski biskup preuzme upravu tog dijela biskupije *titulo vicarijalis potestatis* tj. kao njegov zamjenik. Ali to je bilo samo da se izbjegne veće zlo. Kad mu je 25. lipnja 1812, nakon savjetovanja s francuskom vladom u Ljubljani, Ježić došao da po želji Ilirske vlade preuzme upravu, Vrhovac mu je nije htio predati. Izgovarao se da to ne može učiniti bez odobrenja austrijskog ministarstva, da bi tako dobio na vremenu, a odmah je iza toga (30. lipnja) o svemu obavijestio cara i zamolio ga da na svaki način nastoji spriječiti otcjepljivanje Prekosavlja od zagrebačke biskupije i njegovo pripajanje senjskoj. Svoju je molbu obrazložio time da bi se pogoršala pastorizacija, kad bi namjesto kulturnijih svećenika zagrebačke biskupije došli glagoljaši s Krka, jer je i u senjskoj biskupiji bio manjak svećenika.⁶⁷

Uz nastojanje da istrgnu ispod ovlasti austrijskih biskupa pokrajine koje su im pripadale, Francuzi su polako provodili i druge reforme. Država se počela miješati u imenovanje župnika i kanonika, u vjeronauk i bogoslužje. U tršćanskoj i ljubljanskoj biskupiji uveden je Napoleonov katekizam na slovenskom jeziku. Od 1. siječnja 1812. dokinuti su u Ilirskim pokrajinama crkveni blagdani osim Osmine Božića (Nove godine), Uzašašća, Uznesenja Marijina (Velika Gospa), Svih Svetih i Božića. Od tog istog datuma uvedena je također poslije mise posebna molitva za Napoleona, koju je župnik poslije župske mise trebao glasno moliti ili pjevati na najnižoj stubi oltara.⁶⁸

U Kranjskoj i Koruškoj te oko Kopra i Rovinja kler je primao bez većeg otpora crkvene reforme. Čak je u prve dvije pokrajine i sudjelovao kod regrutiranja vojnika, što se za državu pokazalo vrlo korisnim. Na hrvatskom jugu, u Dalmaciji, na otocima te oko Trsta i Gorice stanje je, međutim, bilo drukčije i zahtijevalo je neprestani nadzor državnih vlasti. Posebno

⁶⁶ ANZ, AF IV 1713, dossier 6. Marmont pogrešno navodi u Memoarima (214) da se dogovorio s Vrhovcem neka prepusti ljubljanskom biskupu administraciju onoga dijela dijeceze koji se nalazio na desnoj obali Save. Usp. također, VRHOVAC, *Dnevnik*, 679.

⁶⁷ Haus- Hof- und Staatsarchiv Wien (Beč), Staatskanzlei, Provinzen, Kroatien und Slawonien, Karton 1, alt Fasz. 1, f. 122-126.

⁶⁸ Haus- Hof- und Staatsarchiv Wien, Kabinettsarchiv, Kaiser Franz Akten, Karton 91, alt 82-83, Saurau, f. 139-142; ANZ, F^{IE} 61, dossier 6.

je u Dalmaciji i na kvarnerskim otocima stanje Crkve političkim vlastima izgledalo zabrinjavajuće. Velik broj biskupija i kaptola otežavao je državnu administraciju, jer je trebalo održavati veze s velikim brojem vjerskih vođa.

Upravo zbog toga je francuska administracija utrošila dosta vremena i truda da sastavi vjersku statistiku Ilirskih pokrajina, da bi se na njezinu temelju mogao izraditi nacrt budućeg crkvenog ustrojstva. Prema zamisli generalnog intendanta Chabrola, crkveno se ustrojstvo trebalo poklapati s civilnim i trebalo je obuhvaćati u čitavoj Iliriji samo dvije nadbiskupije i šest biskupija.⁶⁹

No, uza sve to što je kontrola klera u Dalmaciji i na kvarnerskim otocima bila otežana zbog navedenih razloga, policija je nastojala budno pratiti svaki pokret klera. Tako je u Dubrovniku, čini se bez razloga, bio zatvoren, a zatim odmah pušten na slobodu, opat Bunić (Bona). Iz Šibenika je, zbog sigurnosti, zatočen u Karin fra Bartol Vučić, jer je svakodnevno širio slabe vijesti.

Čak su i glasovi o čudesima stvarali posebne probleme francuskoj vlasti. Tako se proširio glas o čudu u Šibeniku. Govorilo se da su se na propelu pojavile kaplje krvi. Narod se uzbudio, jer se pričalo da se tako dogodilo prije sto godina i da je nakon toga uslijedila velika nesreća, pa je tražio od svećenika da se mole javne molitve.

Uskoro poslije toga proširio se glas o drugom čudu u Zadru i o trećem u Šibeniku. Policija je zbog toga dala uhititi u Šibeniku župnika i 80-godišnjeg generalnog vikara a u Zadru generalnog vikara. Nije trebalo puno da se i policija uvjeri da su uhićenja 80-godišnjeg starca u Šibeniku i generalnog vikara u Zadru, koji je i sam, kako saznajemo iz francuskih izvora, odvrćao narod od čuda, bila pogrešna. Uprava Ilirskih pokrajina pustila je obojicu, ali je ipak za svaku sigurnost pritvorila šibenskog župnika u tvrđavu u Trstu.

I fra Šimun Rebić, kojeg su Francuzi nakon smirivanja pobune u Dalmaciji nagradili i javno pohvalili u *Kraljskom Dalmatinu*, postao im je vrlo sumnjiv kao opasan čovjek (com un homme dangereux) pa je i njega trebalo nadzirati.⁷⁰

Da bi se kler učinio što ovisnijim o državi, trebalo je ne samo preurediti biskupije nego je bilo prijedloga da se dokinu i crkvene desetine, a da se kleru odredi državna plaća. Međutim, Francuska nije uspjela izvršiti namjeravane reforme jer ju je u tom prekinuo novi rat, iz kojeg će izaći poražena.

Novе pobune u crkvenim redovima protiv francuske politike

Kad je 1813. buknuo rat između Francuske i sila šeste koalicije, Austrija se, nakon što je u lipnju stupila u koaliciju, ponovno usredotočila na Dalmaciju. Pukovnik Danese izradio je plan prema kojemu je Dalmacija trebala dati 6 360 dobrovoljaca pješaka, koji bi bili razdijeljeni u 53 satnije po 120 vojnika, i 350 konjanika, razdijeljenih u 7 družina po 50 ustanika.

Prema tom planu, Dalmacija i svi hrvatski otoci bili su razdijeljeni na četiri okružja, od kojih su tri bila na kopnu a četvrti je obuhvaćao otoke. U tim okružjima Danese je predložio tzv. okružne

⁶⁹ ANZ, F^{1E} 61, dossier 6.

⁷⁰ ANZ, F⁷ 6553; F^{1E} 62; *Il regio Dalmata – Kraglski Dalmatin*, 1807, br. 37, str. 294.

skupljače (ammassanti distrettuali) koji bi bili zaduženi da skupljaju dobrovoljce i da im uglavnom imenuju i vođe. Zanimljivo je da su za okružne skupljače na kopnu u sva tri okružja predloženi svećenici. Fra Šimun Ivanković je trebao skupiti dobrovoljce i imenovati im vođe, ako već nisu bili određeni, između Zrmanje i Krke. Pravoslavni arhimandrit Stevan Dubaić predložen je za okružnog skupljača dobrovoljaca na području između Krke i Cetine, a fra Anđelko Roščić je trebao skupiti dobrovoljce i predložiti njihove vođe između Cetine i Neretve.⁷¹

Organizacija ustanika nije ostala tako dobro opisana kao što je zabilježena organizacija i djelovanje redovne vojske u Dalmaciji 1813, pa ne znamo je li navedeni plan zaista proveden u djelo, iako bismo to čak mogli pretpostaviti jer je Daneseu zaista bilo povjereno podizanje ustanaka u Dalmaciji, a Ivanković i Dubaić su sigurno u tom ustanku sudjelovali. Prinos crkvenih osoba u podizanju ustanaka u Dalmaciji i protjerivanju Francuza bio je vrlo važan i dosta velik.

Jedan onovremeni letak, sačuvan u policijskom arhivu u Beču a tiskan vjerojatno u Zagrebu, o ratnim operacijama u Dalmaciji, posebno naglašava prinos dvojice franjevac fra Mihovila Fontane i fra Šimuna Rebića.⁷² Letak ne spominje potanje u čemu se sastojao Fontanin prinos. Sudeći iz drugih dokumenata, može se zaključiti da je on nagovorio pandure da otvore vrata kninske tvrđave austrijskoj, odnosno Hrvatskoj vojsci pod vodstvom generala Tomašića. Slično je i u Šibeniku fra Šimun Rebić naveo posadu u tvrđavi sv. Nikole da se pobuni protiv Francuza i da primi austro-hrvatsku vojsku.⁷³

Osim što je sudjelovao u predaji tvrđave u Šibeniku, a po nekim izvorima izgleda čak i u Kninu, Rebić je nastavio igrati vrlo važnu ulogu u čitavom ratnom pohodu u Dalmaciji 1813. Vatrenom riječju i dobrim vezama taj je inače okretni čovjek pridonio mnogo da se u Dalmaciji izbjegne prolijevanje bratske krvi.⁷⁴

Rebić je iz Šibenika, čini se, s Daneseom pošao u Split. Odatle ga je Danese početkom prosinca poslao s kapetanom hrvatskih četa Trbuovićem i sa 130 vojnika u Imotski, sa zadatkom da zatim prijeđu u Neretvu.

Makarski delegat Gavala i pukovnik Nonković, nadajući se francuskoj pobjedi kao i 1809. povukli su se, za to vrijeme, u Norinsku kulu s još nekolicinom francuskih pristalica i stotinjak pandura. Ostalo je stanovništvo s veseljem dočekalo hrvatske trupe i prisizalo vjernost austrijskom caru. Jedino je metkovski načelnik Andrija Dominiković odbio položiti zakletvu vjernosti, izjavivši da ne priznaje drugog gospodara osim Napoleona. U međuvre-

⁷¹ Kriegsarchiv Wien, Feldakten 931, X, 1.

⁷² Allgemeines Verwaltungsarchiv Wien, Polizeihofstelle, ad 4031 ex 1813. Agram den 13ten November 1813. Den glücklichen Ueberfall von Knin verdankt der Hr. General grösstentheils dem Pfarer von Novakovo Selo, Michael Fontana, so wie er die Verdienste des Franziskaners und Pfarers zu Sebenico, Simon Rebič anpreiset, der im Einverständnisse mit dem Hrn. Obristen Danese sehr viel zur Eroberung der bey Sebenico gelegenen Feste st. Nicolò beytrug.

⁷³ O zauzimanju kninske tvrđave usp. PISANI, *La Dalmatie*, 428. Prema jednom nepotpisanom izvještaju, upućenom zadarskoj policiji, Rebić bi bio zaslužan i za osvajanje kninske tvrđave (HAZd, Misc. 23, pos. 31, f. 2). Dorotić, naprotiv, piše u svojem pismu biskupu Vrhovcu da je hrvatska posada predala tvrđavu na njegov nagovor (Allgemeines Verwaltungsarchiv, Polizeihofstelle, 636 ex 1822, policijski prijepis Dorotićeva pisma).

⁷⁴ Kriegsarchiv Wien, Feldakten 931, X, 12; XI, 1, 9, 13.

menu, Gavala je u dogovoru s Nonkovićem razaslao proglase imotskom delegatu, župniku Pasićine Grubkoviću i glavarima sela, u kojima ih je pozivao da ostanu vjerni Napoleonu a njemu da priteknu u pomoć protiv vojske koju predvodi buntovni pukovnik Danese, obećajući da će platiti veliku svotu novca onome tko ga ubije.

Rebić je – tako piše neki izvjestitelj u svom izvještaju o Gavali – napisao Gavali pet prijateljskih pisama, moleći ga da odustane od svojeg bezizglednog otpora, izjavljujući da će se, ako to učini, vratiti na svoje staro mjesto čim bude proglašeno primirje. Zatim ga je pokušao pridobiti preko omiškog gradskog načelnika Caralipea, preko Klementa Ivaniševića iz Makarske i Polića iz Vrgorca. No, sve uzalud. U isto vrijeme Rebić je i na drugi način pomagao protjerivanju francuske vlasti. Evo kako je njegov rad opisao Danese u svom izvještaju Maršalu Tomašiću:

Napokon Otac Šimun Rebić, iz privrženosti uzvišenom monarhu i da bi oslobodio svoju domovinu od neprijatelja, bijaše čitavo vrijeme na čelu trupa za vrijeme opsade i zauzimanja Narinske kule. Svojim propovijedima on je održao dobar red u narodu i ugledom (persuasione) koji uživa na području Splita, Sinja, Imotskog i Vrgorca pa sve do Norinske kule postigao je i to da je dobio potrebne živežne namirnice za vojsku, jer se nije moglo nadati da bi se one mogle providjeti iz državnih skladišta. Time je zadužio državu i zaslužuje da bude nagrađen.

Danese se nije mogao u svojim izvještajima nahvaliti Rebićevih zasluga, pa je čak pisao generalu Tomašiću da bi ga preporučio za biskupa. Oslanjajući se na Tomašićev izvještaj, zatražio je ministar Anton von Baldacci 22. studenoga 1813. od cara da nagradi Danesea i dvojicu franjevaca Fontanu i Rebića. Dva dana kasnije odgovorio je Baldacci Tomašiću da je Danese unaprijeđen u čin generala, a dvojica franjevaca nagrađeni s po 200 zlatnih cekina ⁷⁵ godišnje.

Od ostalih crkvenih osoba koje su sudjelovale u ustanku 1813. valja svakako spomenuti još i nekadašnjeg splitskog gvardijana fra Ivana Miloševića, koji se poslije 1809. sklonio pod zaštitu Engleza i stekao njihovo posebno povjerenje, a odigrao je značajnu ulogu u zauzimanju Splita. U podizanju na ustanak pravoslavnog stanovništva istaknuo se posebno arhimandrit Stevan Dubaić.⁷⁷

O poznatom buntovniku protiv francuske vlasti fra Andriji Dorotiću pričale su se i 1813. legende, ali je njegovu ulogu vrlo teško odrediti. Izgleda, svakako, da ona nije ni izdaleka slična, po svojoj važnosti, onoj iz 1809. godine. Po svemu sudeći, razočaran u Austriji, on nije više bio toliko za nju zagrijan, ali je ipak pomalo agitirao protiv Francuza iz turske Bosne i možda pridonio da se Knin preda austro-hrvatskoj vojsci.⁷⁸

⁷⁵ HAZd, Miscellanea, 23, pos. 31, f. 1-8.

⁷⁶ V. KAPITANOVIĆ, Fra Šimun Rebić u procijepu između cara Franje i Napoleona, Grad na gori (Imotski), 3 (1981), 2 (6), 17-19.

⁷⁷ Kriegsarchiv Wien, Feldakten 931, XII, 48.

⁷⁸ HAZd, Misc. 23, pos. 29, f. 5^f; Allgemeines Verwaltungsarchiv, Polizeihofstelle, 636 ex 1822, intercept Dorotićeva pisma biskupu Vrhovcu; Haus- Hof- und Staatsarchiv, Kabinettsarchiv, Kabinettskanzleiakten,

Nakon 63 dana opsade i 20 dana nakon što su iz čitave Dalmacije bili protjerani Francuzi, napustili su i branitelji Norinske kule svoj položaj. Uistinu bijahu ljudi od riječi – stoji u jednom izvještaju austrijskoj policiji – jer onu istu noć pobjegoše u Tursku (Bosnu) uništivši topove, potopivši municiju i razderavši arhivske dokumente koje su imali.⁷⁹

Tako je većina hrvatskih krajeva potpala pod vlast cara Franje. Međutim, s novom vlašću Hrvati nisu puno dobili. S njom nije dobila puno ni hrvatska Crkva, koja je od apostolskog kralja očekivala da će joj pomoći u njezinu nastojanju na širenju evanđelja. Hrvati su, možda, jedinu prednost nove vlasti mogli vidjeti u tome što su se svi krajevi njihove domovine, izuzev dijelova pod Turskom, otada našli na okupu.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Kirche in Kroatien unter französischer Herrschaft

Politische Veränderungen auf dem kroatischen Gebiet am Anfang des 19. Jh-s, haben die Veränderungen und Verwirrungen im religiösen Leben der Bevölkerung mit sich gebracht. Die Gegenwirkung ist auch nicht ausgeblieben, die religiösen Auffassungen beeinflussten das politische Leben. Die kirchliche Reform, die der Generalprovidur Vincenzo Dandolo nach dem französischen Einmarsch 1806 zu vollziehen versucht hat, hat der Freimauerei um dem »Jakobinismus« Antrieb gegeben. Die Säkularisation, die staatliche Kontrolle und Einmischung des Staates in die rein religiösen Fragen hat das Missfallen des Klerus hervorgerufen. Dieses Missfallen hat sich auf die Laien ausgedehnt, die sowieso unzufrieden waren wegen der Beleidigung ihrer religiösen Gefühle, wegen der Eintreibung des Zehnten und dem Militärdienst. Die Beunruhigung der Bevölkerung führte sogar zu kleineren Aufständen. Im kriegerischen Konflikt zwischen Frankreich und den Kräften der fünften Koalition 1809, kam es zum echten Aufstand, wobei die Priester oft die Rolle der geistigen Anführer übernahmen. Frankreich war siegreich, hat seine Herrschaft erweitert und die Provinz Illyrien errichtet. Nach der Auffassung der Machthaber sollte man das politische und das kirchliche Verwaltungssystem aufeinander einstimmen. Darum wollten sie ganz Illyrien in zwei Erzbistümer und sechs Bistümer einteilen. Das Territorium des Bistums von Zagreb, jenseits des Flusses Sava, hat einen eigenen Generalvikar bekommen; man hat sogar geplant dieses Territorium dem Bistum von Senj zuzuteilen. Um die Loyalität des Klerus zu erreichen, wollte man eine Reform der Erziehung in den Priesterseminarien durchsetzen. Die Laienausschüsse sollten die Sorge für die Finanzierung der Priester übernehmen. Manche kirchliche Feiertage wurden abgeschafft. Aber im Jahre 1813 begann der neue Krieg zwischen Napoleon und der sechsten Koalition. Der Klerus hat sich auf die Seite der Koalitionsmächte gestellt und die Aufständischen unterstützt, vor allem in Dalmatien. Durch die Befreiung von Frankreich wollte man verhindern, da der Staat sich in die Gewissensfragen einmischt und die Kirche in seinen Dienst stellt.

(übrs. I. TOMLJENVIĆ)

ad 272 ex 1815, Vortrag der Centralorganisierungshofkommission von 10 April 1815.

⁷⁹ HAZd, Misc. 23, pos. 30, f. 49.